

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО

Берник В.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дана стаття присвячена досконалому вивченню інституту процесуальної самостійності слідчого, та обговоренню ряду проблемних питань даного інституту та його вдосконалення. Висвітлено позитивні та негативні аспекти процесуальної діяльності. Розкриваємо шляхи вирішення спірних питань. Наводимо знання працівників у даній сфері, аби матеріал був підкріплений не лише теоретичними знаннями, а й практичними поглядами. Для того, щоб повною мірою проаналізувати даний інститут нам необхідні детально опрацювати всі спірні моменти.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, самостійність слідчого, процесуальна діяльність слідчого.

Вступ. Питання, що зв'язане з дослідженням інституту процесуальної самостійності слідчого, є досить актуальним на сьогоднішній час. Багато науковців, а саме, А.О. Ляш, О.В. Баулін, Р.А. Сафроняк, О.В. Баулін, Н.С. Карпов та інші негативно ставляться до порядку здійснення процесуальних дій визначеного законодавцем. Проаналізувавши точки зору науковців, а також практиків, можемо дійти висновку, що даний інститут потребує термінового вдосконалення та вирішення ряду проблемних питань.

Постановка проблеми. Ціллю дослідження даної роботи є виявлення перспектив і недоліків інституту самостійності слідчого щодо своєї процесуальної діяльності, опрацювання позицій вчених щодо подальшого розвитку цього інституту, вказівка на власні позиції щодо вдосконалення інституту процесуальної самостійності слідчого та оприлюднення висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою роллю держави є забезпечення прав і свобод учасників кримінального процесу. На стадії досудового розслідування здійснює кримінальне провадження слідчий. Від цієї особи залежить повнота, швидкість а також неупередженість розслідування кримінального провадження, а ще не менш важливим – це встановлення предмету доказування. Слідчий є службовою особою, обов'язком якої є безпосередня допомога в реалізації прав суб'єктів кримінального судочинства щодо яких і в інтересах яких ведеться кримінальне провадження [2].

Аби данні функції виконувались, слідчий має наділятися по-справжньому належним рівнем незалежності на стадії досудового розслідування. Але це не говорить про те ніяк не свідчить, що його діяльність не повинна піддаватись контролю, для того аби не існувало зловживання. На сьогодні ми можемо бачити тотальне зловживання керівником органів досудового розслідування, прокурором і дещо менше начальником слідчого управління своїми повноваженнями стосовно роботи слідчого. Якщо думати ширше то метою зловживання є приховування факту вчинення злочину, затягування процесу і інші, не менш серйозні підстави.

Згідно з статтею 40 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), слідчий наділений правом здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, а також

несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення ним процесуальних дій [1].

«Слідчий органу досудового розслідування наділений процесуальними правами та обов'язками, регламентованими чинним КПК України, та проводить досудове розслідування в чіткому процесуальному порядку» [2, с. 52].

Варто сказати, що ч. 5 ст. 40 КПК передбачає, що слідчий, у своїй процесуальній діяльності реалізує надані йому повноваження самостійно. Втручатися в діяльність слідчого, окрім випадків зазначених в КПК, заборонено. Дивлячись на це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи мають обов'язок виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [1].

Вищенаведене свідчить, що дана норма права проголошує обов'язок даних осіб виконувати вимоги та рішення слідчого, але відповідальності за недотримання її не передбачається. Отже на практиці втілити її складно.

По-друге, в теорії кримінального процесу починає ототожнюватися терміни «процесуальна самостійність» та «процесуальна незалежність» слідчого більш частіше. Причиною цього є історичний аспект введення інституту процесуальної самостійності слідчого за часів 20-30 років ХХ століття. «Так у науковій роботі О.В. Бауліна, Н.С. Карпова встановлено, що термін «процесуальна самостійність» слідчого пов'язана з його процесуальною незалежністю, оскільки вони взаємопов'язані один з одним та мають взаємні гарантії реалізації процесуальних прав слідчого» [3, с. 173-174].

Тотожна думка підтверджується такими вченими як А.О. Ляш, О.В. Баулін «Хоч і дійсність вітчизняної слідчої практики, яка формувалась після судово-правничої реформи Сталіна кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., через яку прокурори і слідчі були видалені з меж судової влади, дають підстави погоджуватися з тим, що дійсно у слідчого немає процесуальної незалежності, а є лиш процесуальна самостійність у межах чинного кримінально-процесуального законодавства» [4, с. 3].

Необхідно сказати, що відхід від часів радянської практики лише прискорить розвиток цього інституту та збільшить коло процесуальних прав слідчого.

По-третє, законодавець не визначає межі процесуальної самостійності слідчого, і це призводить до звуження його процесуальних прав, гарантій їх реалізації. Внаслідок цього, слідчий вимушений здійснювати свої повноваження в конкретизованих рамках передбачених КПК України, тому це є недоліком. Ще одним недоліком є посадові особи, яким надано право втручатися в діяльність слідчого. Керівник органу досудового розслідування, слідчий суддя, а також прокурор наділені правом обмежувати процесуальну самостійність слідчого.

За статтею 39 КПК керівнику органу досудового розслідування надано право відсторонити слідчого від проведення ним розслідування, заявити клопотання про відвід чи усунення слідчого від здійснення ним досудового розслідування, якщо він неефективно його проводить. Попри це, слідчому надають безліч письмових «наказів» про порядок проведення досудового розслідування керівник органу досудового розслідування, разом вирішують питання щодо кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого підозрюваним та вживаються заходи щодо усунення порушень вимог законодавства, якщо слідчим буде допущено помилок [1].

Великий негативний вплив має те, що керівник органу досудового розслідування має право вирішувати чи вносити відомості до ЄРДР чи ні. Цим самим може здійснювати зловживання даним правом і приховувати вчинений злочин. Вплив на слідчого також здійснює те, що з начальником слідчого відділу потрібно узгоджувати постанову про закриття економічних злочинів.

Прокурор впливає на процесуальну діяльність слідчого, здійснюючи свої повноваження, визначені ч. 2 ст. 36 КПК України. Прокурору наділяється правом нагляду за слідчим, щодо дотримання ним закону на момент проведення досудового розслідування та здійснює процесуальне керівництво під час проведення даного розслідування (ч. 2 ст. 36 КПК). Через те, що потрібно узгоджувати безліч процесуальних дій слідчого з прокурором, втрачається велика кількість часу на стадії досудового розслідування.

Прокурор видає письмові вказівки щодо обов'язкового дотримання слідчим процесуальних дій. Якщо недотримуватися даних вказівок то це тягне за собою можливість притягнути слідчого до відповідальності. Згідно з передбаченою ч. 1 ст. 40 КПК та ч. 4 ст. 40 КПК України, слідчий в будь-якому випадку зобов'язаний своєчасно виконувати всі надані йому доручення, інакше неправильне виконання їх стане передумовою для настання негативних наслідків.

До моменту набрання чинності закону України № 1697-VII від 14.10.2014 в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) була передбачена кримінальна відповідальність слідчого, визначена статтею 381-1 КК України щодо забезпечення здійснення письмових вказівок прокурора. Слідчий підлягав кримінальній відповідальності за умисне та стабільне невиконання законних вказівок прокурора, наданих ним письмово. Ця норма права слугувала засобом правового тиску на слідчого під час здійснення ним процесуальної діяльності, що відверто суперечила інституту процесуальної самостійності. Таким чином законодавцем було встановлено над слідчим повний

контроль з боку прокурора та регламентовано в законі України про кримінальну відповідальність «інструмент залякування» слідчого.

Згідно з вищенаведеним слід зазначити, що над слідчим було встановлено повний нагляд за виконанням даних вказівок, що явно обмежувало роль слідчого як самостійного та незалежного учасника кримінального процесу. На даний момент слідчий зобов'язаний лише дотримуватися ч. 4 ст. 40 КПК без загрози настання кримінальної відповідальності за статтею 381-1 КК України, що є сьогоднішньою перспективою розвитку даного інституту.

Згідно з статтями 311 та 312 КПК слідчий наділений правом подавати в письмовій формі скаргу та оскаржувати будь-які дії чи бездіяльність до прокурора вищого рівня. На мою думку, зазначені норми права дозволяють слідчому подати її та оскаржити рішення повністю чи частково.

«Яновський О.Г. вважає, що у слідчого є вагома гарантія незалежності під час здійснення ним процесуальної діяльності. Своє твердження він обґрунтував тим, що при скасуванні рішення прокурора чи визнання його дій або бездіяльності неправомірними, прокурор може бути замінений на іншу сторону обвинувачення, тому це є перспективою інституту самостійності слідчого. При цьому необхідно виходити із того, що рішення є остаточним та не може бути оскаржене» [4, с. 662].

Вагомим недоліком цього є те, що скарги слідчого на рішення, дії чи бездіяльність прокурора не зупиняють їх виконання. Тобто, з одного боку рішення є остаточним і воно дозволяє реалізувати слідчому свої процесуальні права, з іншого боку змушує слідчого, на момент оскарження рішення прокурора, виконувати його.

Науковці А.О. Ляша, О.В. Бауліна, вважають необхідним скасувати положення, визначене ч. 3 ст. 312 КПК України з метою посилення процесуальної самостійності слідчого.

Варто зазначити, що певне обмеження має бути, оскільки правоохоронна діяльність як і будь-яка діяльність, суб'єкти якої мають владні повноваження, має контролюватися для того аби унеможливити зловживання. Аби дана мета була досягнута ми маємо пожертвувати чимось і на мою думку це час. Так як прокурор все ж підтримує сторону обвинувачення то він схильний тяжіти до сторони слідчого так як потім підтримуватиме це обвинувачення в суді і в спірних моментах і намагатиметься зробити процес швидшим. Варто також розуміти те, що прокурор є процесуальним керівником слідчого і певний вплив з тиском буде, я намагаюсь довести думку того, щоб слідчий, перебуваючи під контролем прокурора, позбувся контролю керівника органу досудового розслідування, його безпосереднього начальника і начальника слідчого відділу.

Висновок. Отже, хотілося б сказати, що на підставі всього вище сказаного, інститут процесуальної самостійності слідчого підлягає модернізації. В статті було розкрито перелік як перспектив так і недоліків, які тлумачать зміст інституту процесуальної самостійності слідчого. Зверталась також увага на наукові думки авторів, обґрунтовано ідеї погодження із ними або спростування, запропоновано шляхи рішення наведених проблем та вдосконалення, обраного дослідженням, інституту в кримінальному процесі.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., №№ 9-13, ст. 88).
2. Сафроняк Р. Учасники кримінального процесу та їх процесуальне становище у контексті КПК України 2012 року / Р. Сафроняк // Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Зб. статей. – К.: Істина, 2012. – С. 44-57.
3. Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія / [за заг. ред. З.Д. Смітєнко]. – К.: НАВСУ, 2001. – 232 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Пишньов Д.І. Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету / Д.І. Пишньов // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 р.). – К.: Атіка, 2009. – С. 320-322.
6. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.В. Баулін. – К., 2000. – 20 с.
7. Баулін О.В. Дізнавач як процесуально самостійний суб'єкт досудового розслідування / О.В. Баулін // Право України. – 2002. – № 4. – С. 113-117.
8. Грошевой, Ю.М. Проблема удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність [Текст] / Ю.М. Грошевой // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 33-34. – С. 686-698.

Берник В.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

**ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ
ИНСТИТУТА ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДОВАТЕЛЯ****Аннотация**

Данная статья посвящена совершенному изучению института процессуальной самостоятельности следователя, и обсуждению ряда проблемных вопросов данного института и его совершенствование. Освещены позитивные и негативные аспекты процессуальной деятельности. Раскрываем пути решения спорных вопросов. Приводим знания работников в данной сфере, чтобы материал был подкреплен не только теоретическими знаниями, но и практическими взглядами. Для того, чтобы в полной мере проанализировать данный институт нам необходимо детально проработать все спорные моменты.

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс Украины, самостоятельность следователя, процессуальная деятельность следователя.

Bernik V.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

**PROSPECTS AND LACKS
OF INSTITUTE OF JUDICIAL INDEPENDENCE OF INVESTIGATOR****Summary**

This article is devoted to the perfect study of the institute of procedural independence of the investigator, and to discuss a number of problem issues of this institute and its improvement. Positive and negative aspects of procedural activity are highlighted. Expose ways to resolve disputed issues. We present the knowledge of the workers in this field, in order to ensure that the material is backed up not only with theoretical knowledge, but also with practical views. In order to fully analyze this institute we need to elaborate in detail all the points in dispute.

Keywords: The Criminal code of practice of Ukraine, independence of investigator, judicial activity of investigator.